

Štićenici
sirotišta

Nakon punoljets

Mnogo se uloži u tu djecu jer su na državnoj brizi često od rođenja i to nisu zanemariva sredstva, a onda ih istjerate na ulicu i niko ne vodi računa šta će se dogoditi s njima

Saida MUSTAJBEGOVIĆ

U BiH je oko 3.000 djece koja nemaju roditeljsko staranje i jedna trećina njih je smještena u specijalizovane državne ustanove. Tu djecu tokom odrastanja ne pripremaju za samostalan život nakon 18. godine kada moraju napustiti domove i niko ne brine o njihovoj budućnosti. Nema podataka, pa čak ni procjena o tome koliko njih, zbog neadekvatne pripreme za život, dođe u sukob sa zakonom ili nikada ne nađe posao.

„Sa navršениh 18 godina njihov biofizički i emocionalni razvoj nije završen. Oni su i dalje djeca, a odnos prema njima je diskriminatorski jer briga države prestaje sa 18 godina, a, primjerice, srednje škole se uglavnom završavaju sa 19. Time mi djeci kažemo: ne možete upisati četvorogodišnju srednju školu jer ćete biti prestari da je završite. Mnogo se uloži u tu djecu jer su na državnoj brizi često od rođenja i to nisu zanemariva sredstva, a onda ih istjerate na ulicu i niko ne vodi računa šta će se dogoditi s njima“, kaže Suada Buljubašić, profesorica na Katedri za socijalni rad na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu. Napominje da sudbina šticećenika poslije 18. godine najčešće ovisi o dobroj volji menadžmenta domova.

Bez podataka

Slično govore i oni koji sami brinu o napuštenoj djeci.

„Svi bi se trebali staviti u poziciju mladog čovjeka koji se sa 18 godina mora osamostaliti. Zakonski oni su odrasli ljudi, ali to u suštini nije tako“, kaže Aida Ganović, koordinatorica za brigu o mladima u organizaciji SOS Kinderdorf u BiH koja, između ostalog, brine o maloljetnicima bez roditelja smještajući ih u takozvana sela gdje oni žive u improvizovanim porodicama sa drugom djecom istovjetne sudbine i profesionalno angažovanim ženama koje imaju zvanje mame.

Adis Šabić danas ima 23 godine i kao mali je bio šticećenik zeničkog doma Porodica. Danas je šticećenik ili zatvorenik Kazneno-popravnog zavoda u Zenici.

Hraniteljske porodice najbolji model

Vlada Republike Srpske je u septembru 2009. godine donijela strategiju unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije za period 2009-2014. godine kojom je kao jedna od prioritarnih aktivnosti predviđena i podrška mladima koji napuštaju organizovane oblike socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja. Strategija je opisala stanje i mogućnosti, te dala preporuke, ali u nadležnom Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske

„Sve mi se svodi na živi i umri. Nemam šta ostaviti iza sebe. Ovdje mi je bolje nego što je bilo u domu. Nisam više mršav, pa kada me neko tuče mogu se odbraniti. Govorio sam im da me ne tuku da će mi zbog batina na kraju biti svejedno. Kada i izađem odavde, znam da ću se vratiti“, priča Šabić.

Odrastao je u domu i još dok je bio tinejdžer jednom je potražio majku, ali je ona odbila da se sretne s njim. On je povratnik u zenički zatvor zbog krađa koje je počinio. Prije zatvora, a zbog sukoba sa zakonom, bio je i šticećenik poluzatvorene institucije za revaspitanje zpuštenih maloljetnika, Zavoda za vaspitanje muške djece i omladine Hum u Sarajevu, ali je pobjegao u Zenicu među ljude koje poznaje.

Uposljenici u zeničkom zatvoru kažu da je dobar mladić, a Zoran Ristanović, jedan od pedagoga u KPD-u Zenica, Šabića poznaje još iz Doma Porodica.

„Bio je u osnovnoj odličan đak. U svemu je uzoran. Kada je krenuo u srednju školu počeo je popuštati u učenju, izostajati sa nastave...“, prisjeća se Ristanović.

Naglasio je da djeca koja

nisu ponudili egzaktne primjere kako se to provodi u praksi.

Bojan Zec iz Socijalne službe za banjalučku regiju ima najbolje rezultate u RS-u kada je u pitanju zbrinjavanje djece u hraniteljske porodice.

„Zadnjih četiri ili pet godina najviše djece smještamo u hraniteljske porodice što se za sada i u svijetu pokazao kao najbolji model“, kazao je Zec, ali ni on nema podatke o tome kako se njihove mjere socijalne politike odražavaju na mlade koji su bili šticećenici države.

odrastaju u domovima ne stvaraju naviku da rade i na taj način obezbjeđuju egzistenciju, nego generalno očekuju da im se daje. Kada nakon punoljetstva prestane državna briga, onda je to za njih problem.

U Zavodu Hum imaju tri kategorije šticećenika: djeca bez roditeljskog staranja, djeca koju na izdržavanje kazne druge upućuju sudovi, a treće su djeca iz problematičnih porodica gdje su roditelji alkoholičari. U toj ustanovi kažu da oni nemaju evidenciju šta se dešava s njihovim šticećenima nakon 18. godine.

„Prije neki dan otišla su dva šticećenika jer su prestala njihova prava za korištenje – postali su punoljetni“, kazao je Mustafa Agić direktor doma na Humu, objasnivši da su u ovu ustanovu smještena djeca od desete do osamnaeste godine. Na pitanje gdje su otišli šticećenici odgovorio je: „Rodbini.“

U suštini, Zavod koji postoji više od pola vijeka ima knjigu u kojoj se nalazi evidencija svih koji su nekada živjeli u njemu, ali ne i šta se dogodilo s njima nakon odlaska.

Prema istraživanjima SOS Kinderdorfa, samo 2005. godine je bilo 558 djece uzrasta između 15 i 24 godine koji su trebali da

napuste ili su već izašli iz okvira društvenog zbrinjavanja. Prema dostupnim podacima, malo je onih koji krivična djela učine nakon 18. nego to u većini slučajeva urade dok su pod brigom države.

U BiH nijedna zvanična institucija nema evidenciju o šticećenima sirotišta koji dođu u sukob sa zakonom.

Agić pojašnjava da bi pratili šta se dešava s bivšim šticećenima morali bi imati posebno plaćenu osobu koja bi radila analize, za što država ne izdvaja sredstva. Prije ove dužnosti bio je višegodišnji direktor Centralnog zatvora u Sarajevu te kaže da ni tamo nema zbirnih podataka i analiza zatvorenika, što je slučaj u fočanskoj i zeničkoj instituciji tog tipa.

Minka Smajlović, koordinatorica koordinacionog tijela BiH za provođenje strategije maloljetničkog prestupništva, na debati koja je u Sarajevu održana koncem maja kazala je da je 2009. u FBiH počinjeno 1.568 maloljetničkih krivičnih djela, što je za 23 posto manje u odnosu na 2008.

„Interesantan je i podatak da je prebacivanjem sedam maloljetnika iz Zavoda Hum u novootvoreni odgojno-popravn dom za maloljetne prestupnike u Tuzli,

Nekad bili prioritet u zapošljavanju

Svi uključeni u proces brige za maloljetne osobe bez porodice, odgajatelji, socijalni radnici i naučni radnici koji se bave ovom oblasti sugerišu da su nekada šticećenici države imali prioritet pri zapošljavanju, što sada dakako nije slučaj.

„Broj djece bez roditeljskog staranja se ne smanjuje, a fizičku siročad zamjenjuju ekonomska jer broj djece koja su izgubila roditelje se smanjio, ali se uvećao broj one djece koju roditelji neće ili ne mogu zadržati“, kaže Buljubašić.

Priče o tome kako šticećenici sirotišta žive kada sa 18 godina izgube pravo na mjesto u nekoj državnoj instituciji u BiH nisu dio ničije statistike. Nema preciznog podatka koliko ih je završilo školu, zaposlilo se ili došlo u sukob sa zakonom, a nemark prema mladima koji gube pravo na javnu brigu mogao bi imati svoje posljedice. Mnogi se slažu da je bh. društvo do sada jednostavno imalo sreće.

tva prepušteni sebi

Djeca s posebnim potrebama

Poseban problem među djecom bez roditelja su djeca sa posebnim potrebama. U jednom trenutku trebalo je „izaći“ 40 takve djece.

„Iz specijaliziranih ustanova sve je više zahtjeva za njihovo razmještanje, a ni to mi nemamo uređeno i pribojavamo se da su oni izuzetno rizična kategorija u kontekstu trgovine ljudima,“ kaže Latifa Kapetanović, šef Službe za pravne poslove, koordinaciju i informisanje Centra za socijalni rad Kantona Sarajevo.

u prva tri mjeseca 2010. u Kantonu Sarajevo smanjen broj krivičnih djela maloljetnih osoba za 35,6 posto“, istakla je Smajlović.

Iz SOS Kinderdorfa su 2008. godine pravili analizu zaštite djece bez roditelja i na osnovu te analize upozoravaju da javne ustanove za brigu o djeci bez roditelja „nisu dovoljno efikasne u pripremanju djece bez roditeljskog staranja za samostalan život, ni u pogledu obrazovanja, ni u pogledu vještina potrebnih za samostalan život“.

Istovremeno, praksa pokazuje da se mreža javnih institucija i drugih relevantnih ustanova ne razvija na način na koji bi mogla predstavljati značajnu pomoć djeci i mladima bez vlastitih porodica. Ove institucije nisu povezane čak ni neformalno, pa čak nemaju ni međusobno razmijenjene brojeve telefona. Ta mreža ne postoji dijelom i zbog administrativne rascjepkanosti i zakonskih ingerencija, a zbog toga u BiH ne postoji ni jedinstvena baza maloljetnika o kojima brine država ili podacima o tome šta bude s njima kada izgube pravo na to skrbništvo. Pri Ministarstvu ljudskih prava i izbjeglica u Vijeću ministara BiH postoji koordinatorica koordinacionog tijela BiH za provođenje strategije

maloljetničkog prestupništva, ali oni nemaju podataka. U suštini to je jedino državno tijelo koje se bavi djecom bez roditeljskog staranja.

Stvarni život

„Zanimljiva vam je tema, ali do sada se niko još nije bavio njome i ne postoje podaci o bivšim štićenicima. Postoje najave nekih nevladinih organizacija da će provoditi istraživanja, ali tek krajem godine“, kaže Minka Smajlović iz ovog sektora.

U stvarnom životu, briga o

ŽIVI I UMRI
Adis Šabić danas ima 23 godine i kao mali je bio štićenik zeničkog doma Porodica. Danas je štićenik ili zatvorenik Kazneno-popravnog zavoda u Zenici: „Sve mi se svodi na živi i umri. Nemam šta ostaviti iza sebe. Ovdje mi je bolje nego što je bilo u domu. Nisam više mršav, pa kada me neko tuče mogu se odbraniti“

djeci bez roditeljskog staranja je u Republici Srpskoj na entitetskom nivou, dok u FBiH zakonski okvir postavlja FBiH, brigu bi trebali da provode kantoni koji bi trebali obezbijediti i novac, no oni upućuju na opštine jer tvrde da tamo socijalne službe imaju najbolje podatke. Kantoni pritom ne izvršavaju svoju zakon-

sku obavezu da Ministarstvo za rad i socijalnu politiku u Vladi FBiH izvijeste o svom radu i podacima iz ovog segmenta, a u resornom ministarstvu to nepoštivanje zakona lakonski opisuju kao „lošu saradnju“.

U BiH, inače, postoji više javnih ustanova za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja. U FBiH to su Dječiji dom Bjelave u Sarajevu, Dom Porodica u Zenici, Dom za djecu bez roditeljskog staranja u Tuzli, Dječiji centar Most u Zenici, Dječiji dom u Mostaru i DD Duga u Gradačcu.

U nevladinom sektoru, također, djeluje šest ustanova i to SOS Kinderdorf sela u Sarajevu i Gračanici, Selo mira u Turiji, Socijalno-pedagoška zajednica u Bihaću, Društveni centar Duga u Kulen-Vakufu i DD Majčino selo u Bijakovcima. U Republici Srpskoj o djeci bez roditelja brine samo Dom za djecu bez ro-

Vernesovih 467 krivičnih djela

Amir Zelić, direktor Doma za djecu bez roditeljskog staranja Bjelave navodi slučaj dječaka Vernesa koji je do punoljetstva počinio 467 krivičnih djela. Godinama je bio štićenik Zavoda Hum.

„Vernes je komotno mogao nekog i ubiti jer mu se poslije 460 krađa nije desilo ništa nego bi dobio samo ukor socijalne službe i pojačan nadzor u toj poluzatvorenoj ustanovi. On je tokom svih tih godina dobijao naslovne stranice u novinama, a štićenik koji je bio đak generacije samo inicijale“, kaže Zelić ističući da je trebalo naći načina da Vernes bude primjer kako se treba ponašati prema toj djeci - prestupnicima i kakve im mjere treba izricati.

Dragan Budimir (49), prijeratni štićenik Huma i zeničkog doma Porodica danas, kao i Šabić, na izdržavanju zatvorske kazne u KPD-u Zenica, misli da je greška u sistemu u ranoj fazi života štićenika.

„Nekad su dobra djeca odvajana od onih nepopravljivih kakav sam bio ja. Danas to više ne rade tako“, kaže Budimir.

diteljskog staranja „Rada Vranješević“ u Banjoj Luci.

„Pravno gledano, naša djeca, zapravo mladi iz javnih institucija su po izlasku iz domova prepuštena ulici, ali mi se za njih emotivno vežemo i pokušavamo da im nađemo posao što smo do sada dosta često uspijevali isključivo privatnim vezama“, kaže Amir Zelić, direktor Doma za djecu bez roditeljskog staranja Bjelave u Sarajevu. Priča da je kroz višegodišnju praksu uvidio da su „neki štićenici u trećem ili četvrtom razredu srednje škole, u strahu od punoljetstva, namjerno radili sve da ponavljaju razred“. Također je istakao da su neka djeca kada dođu u dom već „vaspitno zapuštena“ pa je problem naučiti ih osnovnoj higijeni, redovnom izvršavanju školskih obaveza...

Slična iskustva ima i njegova kolegica Vinka Belenzada iz Doma za djecu bez roditeljskog staranja „Rada Vranješević“ u Banjoj Luci.

„Mi nemamo podataka o bivšim štićenicima. Više o njima bi trebali znati centri za socijalni rad“, kaže Belenzada.

U sarajevskoj i banjalučkoj vaspitno-odgojnoj ustanovi ističu da su do sada postojale donacije nevladinog sektora i da su zahvaljujući njima rješavali probleme onih koji napuštaju domove. Tako je uz pomoć organizacije Hope and Homes for Children u Sarajevu zaposleno nekoliko štićenika Doma na Bjelavi, a holandska nevladina organizacija Peace Flame Foundation je kupila kuću za mlade koje izlaze iz domova, takozvanu kuću na pola puta kojom upravlja Socijalna služba Kantona Sarajevo koja često nema novca za njeno održavanje i boravak mladih ljudi u njoj.

„Imamo kriterije na osnovu kojih vršimo prijem u ovu kuću. Nedavno jednu osobu nismo primili jer smo procijenili da može biti problema, a u ranijoj grupi sami su tražili da se jedna osoba neprimjerenog ponašanja iz kuće isključi“, kaže Latifa Kapetanović,

šef Službe za pravne poslove, koordinaciju i informisanje kantonalnog Centra za socijalni rad u Sarajevu. Ističe da su mladi u kući bez nadzora, te da na jednom spratu stanuju mladići, a na drugom djevojke i da ih povremeno obilaze socijalni radnici.

„Drugačije je, ipak, kada je to sistemski riješeno. Do sada smo imali sreće pa nije bilo incidenata jer su kod nas bile zlatne generacije, ali šta dalje s obzirom na činjenicu da je evidentan porast kriminala u društvu, ali i da je donacija sve manje“, pita Zelić i upozorava da država mora naći način da se pobrine i za štićenike domova nakon njihove 18. godine.

Polusamostalnost

Jedina koja koliko-toliko vodi brigu o svojim štićenicima nakon njihove 18. godine jeste organizacija SOS Kinderdorf. Za njih imaju programe polusamostalnog života (u dobi od 15. do 18. godine), ali i poslije toga na određeni način brinu o njima dajući im razne vidove podrške dok ne budu stvarno samostalni, a oni koji u svom imovinskom kartonu nemaju ništa - dobiju pomoć za rješavanje stambenog pitanja, priča Aida Ganović. Ističe da su svi dobri ljudi i da do sada nisu imali problema sa zakonom.

Ova nevladina organizacija je za 2008. godinu uradila Analizu situacije u zemlji u pogledu prava mladih koji napuštaju javnu brigu u BiH. Prema ovom istraživanju, 21 posto bivših štićenika države uspjelo je da dobije posao, dok dva posto zloupotrebljava drogu ili alkohol, a 1,8 posto je u sukobu sa zakonom. Treba istaći da se u upitniku na osnovu koga su izvedeni zaključci navodi da su odgovori nepotpuni.

(Istraživanje urađeno u saradnji sa SCOOP-om, danskim projektom za podršku istraživačkom novinarstvu u zemljama zapadnog Balkana)